

دستورالعمل خرید اعتباری اوراق بهادار در بورس اوراق بهادار تهران و فرابورس ایران

مصوب هیات مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار

مقدمه :

به منظور کنترل ریسک اعتباری شرکت‌های کارگزاری که برای خرید اوراق بهادار به مشتریان خود اعتبار می‌دهند و تنظیم سازوکار اجرایی مربوطه، این دستورالعمل تنظیم و به تصویب هیأت مدیره سازمان و بورس اوراق بهادار رسیده است.

ماده ۱) اصطلاحات و واژگانی که در ماده ۱ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران تعریف شده‌اند، به همان معانی در این دستورالعمل کاربرد دارند. واژگان دیگر، دارای معانی زیر هستند:

اخطاریه کسری حساب تضمین: اخطاریه‌ای است که کارگزار براساس این دستورالعمل تحت همین عنوان صادر و برای مشتری ارسال می‌کند؛

اعتبار: مبلغی است به ریال که با رعایت این دستورالعمل و قرارداد خرید اعتباری، کارگزار اعتباردهنده برای مشتری تعیین می‌کند و در چارچوب قرارداد خرید اعتباری و با رعایت این دستورالعمل، تا سقف مبلغ مذکور، ثمن خریدهای اعتباری مشتری را از جانب مشتری پرداخت و مبلغ پرداختی را به حساب بدهی تجاری مشتری منظور می‌نماید؛

بدهی تجاری: خالص مبلغ بدهی مشتری به کارگزار اعتباردهنده بابت خرید اوراق بهادار و کارمزدها و هزینه‌های مربوطه پس از کسر بستانکاری مشتری است؛

به‌روزرسانی حساب تضمین: محاسبه ارزش تعدیل شده تضامین مشتری توسط کارگزار اعتباردهنده در هر مقطع زمانی براساس این دستورالعمل و متناسباً تعدیل حساب تضمین مشتری؛

تسویه نهایی: منظور تسویه کامل بدهی تجاری مشتری به کارگزار اعتباردهنده است؛

حساب تضمین: حسابی است که کارگزار در دفاتر خود برای هر مشتری که با وی قرارداد خرید اعتباری منعقد نموده افتتاح کرده و ارزش تضامین مشتری بابت تخصیص اعتبار به وی را پس از اعمال تعدیلات موضوع این دستورالعمل در آن ثبت می‌کند؛

خرید اعتباری: خرید اوراق بهادار توسط کارگزار به سفارش مشتری برای وی است که کارگزار براساس قرارداد خرید اعتباری، قسمتی از ثمن معامله را تا سقف اعتبار تخصیصی، پرداخت و معادل مبلغ پرداختی را به بدهی تجاری مشتری منظور می‌نماید. تسویه این بدهی، تابع قرارداد خرید اعتباری است؛

قرارداد خرید اعتباری: قراردادی که بین مشتری و کارگزار به منظور تخصیص اعتبار از طرف کارگزار به مشتری، منعقد می‌شود و شرایط تخصیص اعتبار و حقوق و تعهدات طرفین براساس آن مشخص می‌شود؛
کارگزار اعتباردهنده: کارگزاری است که قرارداد خرید اعتباری با مشتری منعقد نموده است؛

کارگزار ناظر: در مورد یک ورقه بهادار، منظور کارگزاری است که سفارش فروش آن ورقه بهادار صرفاً توسط آن کارگزار قابل اجرا است؛

شرکت سپرده‌گذاری مرکزی: منظور شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه ایران به شماره ثبت ۲۶۲۵۴۹ در مرجع ثبت شرکت‌های تهران است.
شخص وابسته: شخص وابسته به شخص حقیقی عبارتند از اقربای سببی و نسبی درجه اول و دوم و شخص وابسته به شخص حقوقی عبارتست از اشخاص زیر:

الف - مدیران شخص حقوقی و اقربای درجه اول از طبقه اول و دوم آن‌ها؛

ب - اشخاص تحت کنترل؛

ج - اشخاصی که کنترل شخص حقوقی را در اختیار دارند؛

د - اشخاصی که با شخص حقوقی مورد نظر تحت کنترل مشترک هستند؛

منافع و متعلقات ورقه بهادار: منظور سود تقسیمی، اختیار خرید اوراق بهادار (نظیر حق تقدم خرید سهام)، سهام جایزه (سودسهمی)، بازپرداخت اصل یا پرداخت ارزش اسمی ورقه بهادار در سررسید و نظایر آن است که به مالک ورقه بهادار تعلق می‌گیرد.

تضامین مشتری: منظور اوراق بهادار موضوع ماده ۶ این دستورالعمل و منافع و متعلقات این اوراق بهادار است.

مشتری: شخص حقیقی یا حقوقی است که خدمات کارگزاری از کارگزار دریافت می‌کند؛

ماده ۲) تخصیص اعتبار توسط کارگزار به مشتری به منظور خرید اعتباری صرفاً براساس ترتیبات این دستورالعمل و منوط به انعقاد قرارداد خرید اعتباری (مطابق نمونه پیوست ۱ این دستورالعمل)، بین مشتری و کارگزار است. کارگزار اعتباردهنده موظف است قبل از اجرایی کردن قرارداد خرید اعتباری، اطلاعات این قرارداد را طبق فرمت موردنظر سازمان به سازمان و سایر مراجع مورد نظر ارائه دهد.

ماده ۳) تخصیص اعتبار به مشتری توسط کارگزار اعتباردهنده، صرفاً به منظور خرید اعتباری اوراق بهادار قابل معامله در بورس اوراق بهادار تهران یا فرابورس ایران است و کارگزار نمی‌تواند بابت موضوع دیگری به مشتری اعتبار تخصیص دهد.

ماده ۴) سقف اعتبار تخصیصی به هر مشتری برای خرید اعتباری حداکثر معادل مانده حساب تضمین مشتری است و نباید از ۱۰ درصد حقوق صاحبان سهام شرکت کارگزاری بیشتر باشد.

ماده ۵) کارگزاری که اقدام به خرید اعتباری برای مشتری خود می‌نماید، باید قبل از تخصیص اعتبار و خرید اعتباری برای مشتری رعایت نصاب‌های موضوع دستورالعمل کفایت سرمایه نهادهای مالی را کنترل نموده و در صورتی که با اعطای اعتبار موردنظر، این نصاب‌ها نقض می‌شوند؛ از تخصیص اعتبار خودداری کند. همچنین مادامی که بدهی تجاری مشتری تسویه نهایی نشده است، کارگزار اعتباردهنده موظف است نسبت‌های موضوع دستورالعمل کفایت سرمایه نهادهای مالی مصوب هیأت مدیره سازمان را در پایان هر روز محاسبه و از عدم نقض نصاب‌های مندرج در این دستورالعمل اطمینان حاصل نماید و در صورت نقض نصاب‌ها، اقدامات لازم را طبق همان دستورالعمل اجرا کند.

ماده ۶) سهام و حق تقدم سهام و ساير اوراق بهادار پذيرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران يا بازار اول يا بازار ابزارهاي نوين مالي فرابورس ايران با شرايط زير به عنوان تضامين بدهي تجاري مشتري به كارگزار اعتباردهنده محسوب و در نتيجه اختيار تغيير كارگزار ناظر اين اوراق بهادار از مشتري سلب مي گردد. كارگزار اعتباردهنده بايد ارزش اين تضامين را پس از اعمال ضرايب تعديل موضوع اين دستورالعمل، در حساب تضمين مشتري ثبت كند:

- ۱- اوراق بهادار در تملك مشتري باشد و اعمال حقوق مالكانه مشتري به عللي از جمله وثيقه شدن، مسدود شدن يا ممنوع المعامله شدن، محدود نشده باشد.
- ۲- سررسيد اوراق بهاداري كه داراي سر رسيد معين است، بايد حداقل يك ماه پس از سررسيد تسويه بدهي تجاري مشتري باشد.
- ۳- كارگزار ناظر اوراق بهادار بايد در هنگام ثبت آن در حساب تضمين، كارگزار اعتباردهنده باشد.

تبصره ۱) حق تقدم خريد سهامی كه به عنوان تضمين موضوع اين دستورالعمل محسوب مي گردد و همچنين سهام جديدي كه از اعمال اين حق تقدم تحصيل مي گردد، خود به خود به عنوان تضمين بدهي تجاري مشتري محسوب شده و در نتيجه، اختيار مشتري در مورد تغيير كارگزار ناظر آن اوراق بهادار، سلب مي گردد. در صورتي كه يك روز كاري قبل از پايان مهلت اعمال حق تقدم، مشتري نسبت به تاديه مبلغ پذيره نويسي سهام جديدي به منظور اعمال آن اقدام نكند، كارگزار اعتباردهنده مي تواند مبلغ پذيره نويسي را رأساً پرداخت و اقدامات لازم را براي صدور سهام جديدي به نام مشتري انجام دهد، مگر اينكه قيمت پاياني يا آخرين قيمت سهم کمتر از قيمت پذيره نويسي سهام جديدي باشد. مبلغ پرداختي از اين بابت به حساب بدهي تجاري مشتري منظور مي گردد.

تبصره ۲) کارگزار می‌تواند علاوه بر تضامین موضوع این ماده، تضامین دیگری بابت خرید اعتباری از مشتری دریافت کند، لکن ارزش آن تضامین قابل ثبت در حساب تضمین مشتری نخواهد بود. این تضامین باید در سایر حساب‌های انتظامی ثبت شوند.

تبصره ۳) کارگزار اعتباردهنده موظف است در صورت درخواست مشتری مبنی بر فروش اوراق بهاداری که طبق این ماده به عنوان تضمین بدهی تجاری وی محسوب می‌گردد، درخواست مذکور را اجرا نماید. در این صورت مبلغ حاصل از فروش ابتدا از بدهی تجاری مشتری کسر می‌گردد؛ مگر اینکه حساب تضمین مشتری، پوشش دهنده بدهی تجاری وی باشد که در این صورت قابل پرداخت به مشتری خواهد بود.

ماده ۷) کارگزار اعتباردهنده موظف است برای هر مشتری حساب تضمین جداگانه‌ای در دفاتر خود افتتاح کرده و ارزش اوراق بهادار مشتری که خصوصیات مندرج در ماده ۶ این دستورالعمل را دارند، با اعمال ضرایب زیر تعدیل و در این حساب ثبت نماید:

الف: در مورد سهام، ۶۰ درصد قیمت پایانی.

ب: در مورد حق تقدم خرید سهام، ارزش تعدیل شده به شرح زیر محاسبه می‌گردد:

$$S - 60\% \times (V + S) = \text{ارزش تعدیل شده}$$

که در آن V قیمت پایانی حق تقدم خرید سهام و S قیمت پذیره‌نویسی سهام جدید است. در صورتی که حاصل رابطه فوق منفی شود، بابت حق تقدم خرید سهام، مبلغی در حساب تضمین منظور نمی‌گردد.

ج: در مورد اوراق مشارکت و اوراق بهادار با درآمد ثابت (نظیر اوراق اجاره)، ۹۰ درصد قیمت پایانی.

تبصره) سازمان می‌تواند برخی از تضامین موضوع این ماده را از شمول موارد قابل ثبت در حساب تضمین، خارج نموده یا ضرایب تعدیل موضوع این

ماده را در خصوص آنها تغییر دهد. در این صورت کارگزار اعتباردهنده موظف است حساب تضمین مشتری را به روز رسانی و در صورت لزوم، اقدامات لازم را طبق این دستورالعمل به انجام رساند.

ماده ۸) جهت نظارت و کنترل بر معاملات اعتباری، کارگزار موظف است پس از ثبت کلیه رویدادهای مالی روزانه و طی مهلت و به نحوی که شرکت سپرده گذاری مرکزی اعلام می کند، مانده بدهی تجاری کلیه مشتریان خود را فارغ از اینکه قرارداد خرید اعتباری با آنها منعقد نموده یا منعقد نموده باشد، به صورت روزانه به شرکت یادشده ارائه نماید. در صورتی که تغییر کارگزار ناظر از کارگزار اعتباردهنده به کارگزار دیگر، باعث شود که مانده حساب تضمین مشتری که طبق این دستورالعمل محاسبه می شود به میزانی کاهش یابد که از بدهی تجاری وی به آن کارگزار کمتر شود، آن گاه شرکت سپرده گذاری مرکزی، درخواست مشتری برای تغییر کارگزار ناظر آن اوراق بهادار را اجرا نخواهد کرد و مشتری در صورت تمایل به فروش آن اوراق بهادار، صرفاً می تواند سفارش فروش خود را به کارگزار اعتباردهنده ارائه دهد.

تبصره ۱) در صورتی که در اثر اشتباه یا تخلف کارگزاری در اعلام بدهی تجاری مشتری، خسارتی از اجرای این ماده متوجه مشتری شود، کارگزار مربوطه مسئول جبران خسارت وارده خواهد بود.

تبصره ۲) با توجه به محدودیت فنی، کارگزار ناظر برای هر نوع ورقه بهادار تحت تملک یک مشتری، صرفاً یک کارگزار خواهد بود و مشتری نمی تواند برای بخشی از کل تعداد یک نوع اوراق بهادار در تملک خود، یک کارگزار و برای بخشی دیگر، کارگزاری دیگری را به عنوان کارگزار ناظر انتخاب کند. همچنین هرگاه تعدادی از یک نوع ورقه بهادار پذیرفته شده به نام مشتری خریداری می شود، کارگزار ناظر آن ورقه بهادار، همان کارگزار خریدار خواهد بود، مگر اینکه مشتری قبلاً تعدادی از همان نوع ورقه بهادار را در تملک داشته باشد که در این صورت، کارگزار ناظری که قبلاً برای اوراق بهادار تحت تملک خود انتخاب نموده

است، به عنوان کارگزار ناظر اوراق بهاداری که خریداری کرده است، نیز

خواهد بود

ماده ۹) کارگزار اعتباردهنده موظف است در پایان هر روز کاری، عملیات به روز رسانی

حساب تضمین مشتری را براساس قیمت‌های پایانی آن روز انجام دهد.

ماده ۱۰) هرگاه در اثر افزایش بدهی تجاری یا کاهش مانده حساب تضمین، مانده بدهی

تجاری مشتری برابر یا بیش از مانده حساب تضمین مشتری گردد، کارگزار

اعتباردهنده موظف است، خرید اعتباری برای مشتری را تا زمان رفع این شرایط

متوقف نماید. همچنین مشخصات مشتری به عنوان مشتری در معرض ریسک و

مبلغ کسری حساب تضمین در اختیار کانون کارگزاران بورس و اوراق بهادار و کلیه

کارگزاران قرار می‌گیرد و کلیه کارگزاران موظف‌اند خرید اعتباری را برای مشتری

مذکور تا پایان رفع این شرایط متوقف نمایند.

ماده ۱۱) هرگاه مانده بدهی تجاری مشتری ده درصد بیشتر از مانده حساب تضمین وی

شود، کارگزار اعتباردهنده موظف است، حداکثر تا پایان روز کاری بعد، اختاریه

کسری حساب تضمین را شامل اطلاعات زیر به ترتیبی که در قرارداد خرید

اعتباری تعیین شده است به مشتری اعلام نماید.

۱- نام مشتری، نام کارگزار اعتباردهنده و تاریخ صدور اختاریه.

۲- فهرست تضامینی که در حساب تضمین مشتری درج شده و ارزش روز و

ضریب تعدیل و ارزش تعدیل شده هر یک از آنها و جمع ارزش تعدیل شده

تضامین.

۳- گردش حساب بدهی تجاری مشتری با شرح مبالغی که به حساب بدهکار و

بستانکار آن منظور شده شامل تعداد، نوع و قیمت اوراق بهادار خریداری

شده.

۴- مبلغ کسری حساب تضمین که مشتری باید تسویه نماید و مهلت تسویه.

ماده ۱۲) پس از دریافت اختاریه کسری حساب تضمین، مشتری که قرارداد خرید اعتباری

با کارگزار اعتباردهنده منعقد نموده است، موظف است ظرف سه روز کاری، کسری

اعلامی را رفع نماید به قسمی که بدهی تجاری وی حداکثر به میزان مانده حساب تضمین گردد. طرق رفع کسری حساب تضمین به شرح زیر است:

الف) کاهش مبلغ بدهی از محل واریز وجه نقد توسط مشتری یا فروش اوراق بهادار تحت مالکیت مشتری به واسطه کارگزار اعتباردهنده.

ب) افزایش مانده حساب تضمین از طریق انتخاب کارگزار اعتباردهنده به عنوان کارگزار ناظر اوراق بهادار دیگری که خصوصیات مندرج در ماده ۶ این دستورالعمل را داشته باشد.

تبصره) پس از ارسال اخطاریه کسری حساب تضمین و تا زمانی که کسری مذکور به طور کامل رفع نشده باشد، کارگزار موظف است در پایان آن روز کاری که مشتری به یکی از طرق مندرج در این ماده، تمام یا بخشی از کسری را رفع نموده است، اطلاعات مندرج در اخطاریه کسری حساب تضمین را به روز رسانی کرده و برای مشتری ارسال کند.

ماده ۱۳) در صورتی که مشتری، کسری مندرج در اخطاریه کسری حساب تضمین را در مهلت مقرر به طور کامل برطرف ننماید، یا بدهی خود را طی مهلت مقرر در قرارداد خرید اعتباری به طور کامل تسویه نکند، کارگزار اعتباردهنده می تواند اقدامات زیر را انجام دهد، مشروط بر اینکه قرارداد خرید اعتباری را مطابق پیوست این دستورالعمل با مشتری منعقد نموده باشد:

۱- تضامین مشتری را حسب مورد بفروشد یا تبدیل به نقد کند و بدهی تجاری مشتری را از آن محل تسویه نماید. انتخاب تضمینی که به این منظور به فروش می رسد یا تبدیل به نقد می گردد، به اختیار کارگزار اعتباردهنده است.

۲- در صورتی که کارگزار نتواند رأساً نسبت به فروش، تبدیل به نقد کردن و استفاده از تضامین اقدام کند، موضوع را مطابق ماده ۳۶ قانون بازار اوراق بهادار، در مرجع ذیصلاح طرح و پی گیری نماید.

ماده ۱۴) کارگزار اعتباردهنده باید جزئیات سوابق معاملات، حساب بدهی تجاری مشتری و حساب تضمین مشتری را در دفاتر خود ثبت و نگهداری و در پایان هر روز، به روزرسانی کند به نحوی که امکان محاسبه بدهی تجاری مشتری و مانده حساب

تضمین توسط بازرسان مراجع ذیصلاح از جمله سازمان، بورس اوراق بهادار تهران، فرابورس ایران یا شرکت سپرده‌گذاری مرکزی اوراق بهادار و تسویه وجوه وجود داشته و مدارک و مستندات مربوطه در مهلتی که این بازرسان تعیین می‌کنند، قابل ارائه باشد و مشتری نیز بتواند در هر زمان به آخرین وضعیت حساب بدهی تجاری و حساب تضمین خود بطریق الکترونیکی دسترسی داشته باشد.

ماده ۱۵) کارگزار اعتباردهنده باید گزارش ماهانه عملیات اعتباری خود را به تفکیک مشتری، طبق فرمت تعیین شده به سازمان و سایر مراجع مورد نظر سازمان ارائه کند.

ماده ۱۶) کارگزار مجاز به خرید اعتباری برای مدیران (اعم از مدیرعامل و اعضای هیأت مدیره) و کارکنان شرکت کارگزاری و اشخاص وابسته به آنها و همچنین سهامداران شرکت کارگزاری و اشخاص وابسته به آنها نیست.

ضمانت‌های اجرا:

ماده ۱۷) تخلف کارگزاری از قرارداد خرید اعتباری یا مفاد این دستورالعمل، بر اساس دستورالعمل مربوطه رسیدگی می‌شود. در صورت احراز تخلف، مرجع رسیدگی کننده متناسباً یک یا چند مورد از تنبیهات زیر را در نظر می‌گیرد:

- ۱- تذکر کتبی به کارگزاری با درج در پرونده؛
- ۲- اخطار کتبی به کارگزاری با درج در پرونده؛
- ۳- تعلیق فعالیت شعبه یا نمایندگی که تخلف از طریق آن صورت پذیرفته حداکثر تا یک سال؛
- ۴- الزام به تعطیلی شعبه یا نمایندگی که تخلف از طریق آن صورت پذیرفته؛
- ۵- محدود کردن فعالیت کارگزاری حداکثر تا یک سال؛
- ۶- محرومیت از ارائه خدمات خرید اعتباری به مشتریان حداکثر تا یک سال؛
- ۷- تعلیق مجوز فعالیت کارگزاری برای مدت حداکثر تا یک سال؛

۸- تعلیق سایر فعالیت‌های کارگزاری به مدت حداکثر تا یک سال؛

۹- لغو مجوز کارگزاری؛

۱۰- جریمه نقدی کارگزاری مطابق آیین‌نامه ماده ۱۴ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید.

تبصره ۱) در صورتیکه تخلف ناشی از فعل یا ترک فعل مدیر یا مدیران، یا سایر کارکنان کارگزاری باشد، مرجع رسیدگی به تخلفات، علاوه بر تنبیهات مقرر در این ماده برای کارگزاری، مدیر یا هر یک از افراد متخلف مذکور را حسب مورد به یکی از تنبیهات انضباطی زیر محکوم می‌کند:

۱- تذکر کتبی با درج در پرونده؛

۲- اخطار کتبی با درج در پرونده؛

۳- سلب صلاحیت از ادامه تصدی سمت مدیریت حداکثر تا دو سال؛

۴- محرومیت از تصدی سمت در تمام یا برخی از بورس‌ها، بازارهای خارج از بورس، کانون‌ها و نهادهای مالی حداکثر تا دو سال؛

۵- محرومیت از استفاده از گواهی‌نامه‌های حرفه‌ای صادره توسط سازمان به مدت حداکثر تا دو سال؛

۶- جریمه نقدی مطابق آیین‌نامه ماده ۱۴ قانون توسعه ابزارها و نهادهای مالی جدید.

تبصره ۲) مرجع رسیدگی به تخلفات می‌تواند به منظور پیشگیری از تکرار تخلف یا گسترش دامنه آن، اعاده وضعیت به قبل از انجام تخلف یا رفع اثرات تخلف انجام شده، کارگزاری متخلف را ملزم به موارد زیر نماید:

۱- اصلاح ساختار سازمانی؛

۲- اصلاح فرآیندهای عملیاتی و تقویت کنترل های داخلی؛

۳- اصلاح ساختار مالکیتی؛

۴- اصلاح ساختار منابع تأمین مالی و ترکیب داراییها؛

۵- به کارگیری تعداد کافی نیروی انسانی دارای صلاحیت های معین؛

۶- به کارگیری تجهیزات و امکانات خاص؛

۷- انتقال یا تعدیل تمام یا برخی از تعهداتی که کارگزاری بر خلاف

مقررات پذیرفته است؛

۸- تهیه گزارش یا مستندات معین و نگه داری یا ارائه آن به سازمان یا

مراجع دیگر؛

مرجع رسیدگی همچنین می تواند برای انجام موارد موضوع این تبصره،

مهلت تعیین کرده و رفع تعلیق از تمام یا بخشی از فعالیتها یا رفع

محدودیت از فعالیت های خرید اعتباری را منوط به اجرای آنها در مهلت

مقرر نماید. در صورت عدم اجرای موارد تعیین شده در این تبصره در

مهلت مقرر، مرجع رسیدگی می تواند تنبیهات مذکور در این ماده را

اعمال کند.

تبصره ۳) اعمال تنبیهات موضوع این ماده مانع از مجازات هایی که در قوانین در

صورت ارتکاب جرم پیش بینی شده یا مانع از جبران خساراتی که در اثر

ارتکاب تخلفات یا جرایم به مشتری یا سایر اشخاص وارد شده، نخواهد

شد.

ماده ۱۸) این دستورالعمل در ۱۸ ماده و ۱۰ تبصره در تاریخ ۱۳۹۱/۱۰/۹ به تصویب هیأت

مدیره رسید.